Zbory kalwińskie i szkoły przy zborowe na terenie Zamojszczyzny.

Reformacja, ruch religijno – społeczny i polityczny w Europie XVI wieku przyczynił się do powstania ewangelickich grup wyznaniowych w - kalwini, luteranie, arianie. Początki Reformacji w Polsce sięgają lat dwudziestych XVI wieku, jednak pełny rozwój ma miejsce w latach czterdziestych i pięćdziesiątych. Wśród szlachty polskiej zarówno tej bogatej, jak i średniozamożnej szczególnie szybko przyjmuje się kalwinizm, z tej prostej przyczyny iż był to najbardziej demokratyczny kierunek Reformacji – "znosił wszelkie formy hierarchii kościelnej, zakładał istnienie demokratycznych gmin wyznaniowych, godził w zbytek i przepych księżny...".[1] Kalwiniści polscy nie uznawali sądów kościelnych, nie płacili dziesięciny, zamieniali kościoły na zbory (m. in. Szczebrzeszyn, Goraj). Jak głosił Jan Kalwin w świątyniach (zwyczajem starotestamentowym) nie powinno by ani obrazów, ani relikwii, wyrzucano je stamtąd, co stało się przyczyną powstania przysłowia: "pusto jak w kalwińskim zborze".[2] Decyzję o organizacji zboru na danym terenie (najczęściej miasto, chociaż jak podaje przykład Gorajskich, zbory istniały również na wsi, w tym przypadku w Radzięcinie k. Frampola) podejmował zarządca, bądź właściciel (oczywiście szlachcic lub magnat) danej miejscowości.

Z zachowanych źródeł – są to głównie akta synodalne oraz noty biograficzne dotyczące rodziny Górków, Gorajskich, Firlejów, Ostrorogów, a także Stanisława Sarnickiego dowiadujemy się iż zbory kalwińskie istniały w: ***Biłgoraju*** – utworzony został przez *Adama Gorajskiego*, podkomorzego lubelskiego († 1602). Wzmianki o istnieniu zboru biłgorajskiego zachowały się w aktach synodalnych z lat 1601 – 1643, 1653. Po śmierci Adama Gorajskiego opiekę nad zborem przejął jego syn *Zbigniew Gorajski* - odziedziczył po ojcu posiadłości, w tym miasto Biłgoraj (wówczas jeszcze zwany Biełgoraj). W 1607 r. rozpoczął naukę w Gdańsku, potem studiował m. in. w Bazylei, Lejdzie i Heidelbergu. Po studiach podróżował po całej Europie, do Polski wrócił w 1619. Po powrocie na stałe zamieszkał w miejscowości Radzięcin (obecnie powiat biłgorajski). Aby poprawić sytuację finansową swojego majątku 6 grudnia 1628 r. nadał przywilej dla cechu rzemieślniczego w Biłgoraju. 21 grudnia 1634 r. wydał dla miasta tzw. "ordynację", w której potwierdził m. in. wszystkie nadania dla obywateli miasta udzielone przez swego ojca. Zbigniew Gorajski był również aktywnym działaczem religijnym. Otaczał opieką kalwinów, prawosławnych i katolików. Bardzo dobrze znał Pismo Święte, opiekował się drukarnią w Baranowie i szkołą w Biłgoraju, wspomagał finansowo zbory w Biłgoraju i Radzięcinie[3]. Zbór biłgorajski w 1676 roku już nie istniał, jego upadek nastąpił prawdopodobnie podczas wojen kozackich.

Goraju - zbór powstał w okresie zarządzania Gorajem przez rodzinę Firlejów. Założycielem zboru był *Jan Firlej* (ok. 1521 – 1574), marszałek wielki koronny, który oficjalnie pełnił rolę przywódcy i protektora kalwinów małopolskich. ***Krasnobrodzie*** – informacji o jego istnieniu dostarcza notatka zachowana w aktach synodalnych, w roku 1647 w Krasnobrodzie odbył się synod pod kierunkiem *Władysława Leszczyńskiego*, wojewodzica bełzkiego. ***Kryłowie*** – jego twórcą był *Mikołaj Ostroróg.* Na potrzeby zboru został zaadoptowany w 1570 roku kościół katolicki. Placówka funkcjonowała do roku 1635, wtedy to (po kilkuletnich sporach rodzinnych) właścicielem Kryłowa został bratanek Mikołaja, również *Mikołaj Ostroróg s. Jana,* który zniósł zbór kalwiński i przekazał go na powrót katolikom, zezwolił również na przywrócenie parafii łacińskiej w Kryłowie.[4]

Mokrymlipiu – zorganizowany został przez urodzonego tutaj około 1532 roku *Stanisława Sarnickiego* (jego ojciec był burgrabią na zamku w Turobinie). Początkową naukę pobierał pod kierunkiem teologa *Jana Koźmińczyka* razem z synami Andrzeja Górki (od około 1555 roku współwłaściciela Szczebrzeszyna), następnie uczył się w Akademii w Królewcu - pozostawał

1 J. Maciszewski, *Szlachta polska i jej państwo*, Warszawa 1986, s. 123
2 Informacja ze strony internetowej *http://historia.pgi.pl/w_polsce.html*
3 Informacja ze strony internetowej *http://historia.pgi.pl/w_polsce.html*
4 Informacja ze strony internetowej *http://www.krylow.info/*

wówczas stypendystą księcia pruskiego Albrechta Hohenzollerna. Po wyjeździe do Wittenbergi uczęszczał na wykłady Marcina Lutra i Filipa Melanchtona. Pobyt w Genewie zbliżył go do Jana Kalwina - pod wpływem jego nauk został żarliwym kalwinistą. W roku 1563 uzyskał godność superintendenta zborów kalwińskich w Małopolsce. Na stałe osiadł w Mokrymlipiu w roku 1570 roku - oddał się całkowicie pracy naukowej, oraz czynnie uczestniczył w życiu politycznym kraju; gdy w roku 1573 Jan Zamoyski udawał się z poselstwem do króla Henryka Walezego Stanisław Sarnicki był w jego orszaku. Stanisław Sarnicki opublikował: w roku 1564 *Kazanie O uznaniu Pana Boga Wszechmogącego*, w roku 1565 *Colloquium piotrkowskie. To jest rozmowa, którą mieli wyznawcy prawdziwej wiary*, 1587 - *Annales sive de origine et rebus gestis Polonorum et Lithanorum w ośmiu księgach*, 1594 - *Statuta i metrika przywilejów koronnych językiem polskim spisane i porządkiem prawnie przyrodzonym a barzo snadnym nowo zebrane*. W roku 1592 został mianowany przez króla Zygmunta III Wazę do godności wojskiego krasnostawskiego. Zmarł 27 września 1597 roku. Wiemy również że w Mokrymlipiu pracował minister – *Jan Brzycki*, który przyjęty został na Synodzie we Włodzisławiu (4 - 15 październik 1588 roku) jako poseł, który przyniósł list od "znakomitych mężów ziemi chełmskiej" zapewniający o wspólnej jedności z zebranymi.[5]

Radzięcinie - zbór powstał (przed rokiem 1586) staraniem rodziny Gorajskich. Po Gorajskich dobra radzięcińskie/radzięckie (?) odziedziczyli Potoccy (1676), Radzięcin stał się własnością *Krzysztofa Potockiego*. Zbór został zamknięty na mocy decyzji trybunału lubelskiego z dnia 4 września 1715 roku, gmach zborowy, szpital i plebanię przekazano katolickim mieszkańcom Goraja.[6]

Zbór w ***Starym Zamościu*** (pierwotnie, XVI wiek nazwę miejscowości pisano Zamość Stary) stanowił własność Stanisława Zamoyskiego, kasztelana chełmskiego, to jego staraniem ok. 1561 roku powstał zbór. Placówka upadła po śmierci założyciela w 1572 roku. Zbór w ***Szczebrzeszynie*** był dziełem *Łukasza Górki*, senatora ewangelickiego[7]. Nie mamy zbyt wielu informacji odnośnie jego funkcjonowania. Powstał między 1570 – 1574 rokiem, skład osobowy stanowiła zapewne szczebrzeska i okoliczna szlachta. Na potrzeby zboru został zabrany kościół katolicki fundacji Dymitra z Goraja, bowiem obecnie istniejący p. w. św. Mikołaja (fundatorem którego był Mikołaj Kieślicki[8]) powstał w 1620 roku. Upadek zboru nastąpił po roku 1588, jak głosi jedna z wersji na pamiątkę tego wydarzenia wzniesiono (stojący do dziś przy ulicy Zamojskiej, obok domu Herszka Flejszera) kamienny obelisk. Inna wersja głosi, iż pomnik wzniesiono na pamiątkę wypędzenia ze Szczebrzeszyna arian. Odnośnie arian, posiadamy informację iż w 1620 roku zmarł ostatni z nich o nazwisku Powała. Podczas pogrzebu doszło do zamieszek - *uczniowie i pospólstwo chciało wywrócić trumnę i zbezcześcić zwłoki, gdy żona zmarłego stanęła w jego obronie zelżono ją. Pozwała wówczas przed sąd właściciela Szczebrzeszyna – Tomasza Zamoyskiego za to, że z radnymi miasta nie udzielił jej stosownej pomocy. Po rozpatrzeniu sprawy ordynat nałożył 200 grzywien kary na urzędników, za wybryki uczniów pociągnął do odpowiedzialności księdza dziekana zamojskiego.*[9]

Pisząc o arianach (zwanych również Braćmi Polskimi) pragnę dodać pewną "religijną" ciekawostkę – otóż za duchowych spadkobierców arian uważa się dzisiejszy Kościół Chrześcijan Baptystów. Zaś historię, czy przyczynę powstania tegoż ugrupowania baptyści tłumaczą tak: *prawdopodobnie trzy drogi prowadziły do ukształtowania się ruchu Braci Polskich: radykalizm przed reformacyjny, upowszechnienie się Reformacji na ziemiach polskich oraz rozczytywanie się w Biblii, a przede wszystkim w Nowym Testamencie skąd czerpano natchnienie i uzasadnienie stawianych teoretycznie poglądowi...*[10]

---

5 A. A. Witusik. Stanisław Sarnicki, *Uczony z Mokregolipia,* "Tygodnik Chełmski. Zwierciadło" 1992 nr 47 s. 8.

6 B. Chlebowski, *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich,* Warszawa 1888, t. IX, s. 469.

7 W. Krasiński, *Z dziejów Reformacji w Polsce,* Warszawa 1904, t. II, cz. I, s. 250.

8 Infułat kolegiaty zamojskiej, proboszcz szczebrzeski.

9 *Szkoły im. Zamoyskich w Szczebrzeszynie. Zarys dziejów,* red. L. Pawłowski, Szczebrzeszyn 1927, s. s. 77, przypis 21.

10 *Źródło naszej siły: Chrystus i my w ciągu wieków,* "Słowo Prawdy. Pismo Poświęcone Pogłębianiu Życia

Jak funkcjonował zbór? Nie ma wprawdzie nigdzie opisów, jednak z własnych obserwacji (przez kilka lat była członkiem zboru Kościoła Zielonoświątkowego) mogę powiedzieć iż nadrzędną sprawą było głoszenie Bożego Słowa (czytanie i rozważanie tekstów zarówno ze Starego jak i Nowego Testamentu), czym zajmowali się zatrudniani przez patronów zboru kaznodzieje. Przedmiotem wygłaszanych kazań mogły być także zagadnienia natury moralno – etycznej, omawiane najnowszej, nazwijmy to "ewangelickiej" literatury. Przypomnijmy, do najbardziej poczytnych pisarzy okresu Reformacji należał m. in *Czechowic Marcin*, początkowo duchowny kalwiński, później przeszedł na arianizm. Jest autorem przekładu Nowego Testamentu, który następnie przewierszował w *Sumariuszu wszystkiego Nowego Testamentu.* Układał również pieśni religijne.[11] Propo pieśni – ewangelickie (a do takich możemy kalwińskie zaliczać z racji uznania Pisma Świętego za jedyne źródło i niepodważalny, czy niekwestionowany autorytet w sprawach wiary) zasadniczo różnią się od tych, które na co dzień słyszymy w Kościele Katolickim. Ich myślą przewodnią jest oddanie chwały tylko i wyłącznie Bogu. Następnie modlitwa. Mogła być indywidualna, wtedy każdy rozmawiał z Bogiem w duchu, bądź szeptem przedstawiając Mu swoje problemy, prosząc o pomoc w sprawach trudnych i zawiłych, czy też po prostu dziękując za doznane łaski i opiekę, albo zbiorowa prowadzona przez duchownego. Zborem kalwińskim w ***Wysokiem*** k. Turobina opiekował się *Adam Gorajski*

Kaznodzieje i ministrowie kalwińscy w zborach zamojskich (zlokalizowanych na terenie Zamojszczyzny)

imię i nazwisko	**lata pracy**	**miejscowość**	**pełniona funkcja**
ks. Stanisław Zajączkowic	1639	Krasnobród	kaznodzieja
ks. Crocius	od 1616	Biłgoraj	kaznodzieja
ks. Jan Grzybowski	† 1641	Biłgoraj	kaznodzieja
ks. Daniel Roborius	† 1649	Biłgoraj	kaznodzieja
ks. Adam	1599	Radzięcin	kaznodzieja
ks. Nerlich	ostatni kaznodzieja	Radzięcin	
Wojciech Jan Radziszowski Łobodziński Tomasz Gorzkowski Adam z Sandomierza Jan Grzybowski Grzegorz Milicius Jan Biskupski Marcin Crocinus Sebastian Cropcius Wawrzyniec Donik	1586 1595 1596 1598 1599 1602 1604 1609 1614 1620 1627	Radzięcin	ministrowie
Baltazar Kawaturski Wojciech Grabiec Stanisław Orłowski Piotr Gilowski S. Prusicki	1586 1602 1603 1603 1660	Krasnobród	ministrowie
Jerzy Pontanus	1547	Mokrelipie	minister
Piotr Milicius Jan Węgierski (?) Paweł Obrębski Jan Dębski Andrzej Jezierski	 1622 1623 1610	Biłgoraj	ministrowie

Chrześcijańskiego" Nr 7 – 8, lipiec – sierpień 1979, s. 53

11 *Mały słownik pisarzy polskich,* red. M. Goszczyńska, Warszawa 1966, s. 34

Wojciech Czechowicz	1606 - 1610		
Mateusz Raków Piotr Artomius Iwan Wandlowius Wojciech Grabiec Myslowicius Krzysztof Serpentyn Grzegorz Jankowski Jan Bochnicius	1570 1582 1586 1595-1600 1600-1601 1601 1602	Kryłów	ministrowie[12]

Zbór (pracą i działalnością którego kierował patron (zwierzchnik), w przypadku Turobina był nim *Stanisław Górka*) jako najniższa pod względem administracyjno – organizacyjnym jednostka w kościele kalwińskim (wchodził w skład dystryktu (okręgu), przełożonym zboru był senior (zajmował się zewnętrznymi sprawami zboru), ale najwyższą, zwierzchnią władzę nad poczynaniami członków zboru sprawował synod. Synody w danym okręgu (dystrykcie) odbywały się zazwyczaj cztery razy do roku. Kościół kalwiński w Małopolsce (w granicach administracyjnych której zlokalizowane były wspomniane zbory) dzielił się na dystrykty: *krakowski, sandomierski, zatorski i oświęcimski, lubelski i chełmski, czarnomorski i podlaski, bełski, wołyński i kijowski,* dystrykt lubelski i chełmski utworzony został w 1560 roku.

Nad całością spraw organizacyjnych dystryktu czuwał superintendent wybierany na urząd dożywotnio. Do jego obowiązków należało: wyświęcanie seniorów (ordynacja), zwoływanie synodów prowincjonalnych którym sam przewodniczył, sprawował także nadzór nad ogólnymi sprawami Kościoła, czytelniami, szkołami przy zborowymi, drukarniami, nie posiadał jedynie władzy sadowniczej, personalnie podporządkowany był synodowi.[13] Funkcję superintendenta zborów małopolskich jako pierwszy sprawował urodzony w Szczebrzeszynie *Cruciger Feliks*, syn Andrzeja. W półroczu zimowym 1529/1530 rozpoczął naukę na Uniwersytecie Krakowskim – studia ukończył w 1535 roku bakalaureatem sztuk wyzwolonych. Mieszkał w Niedźwiedziu. Około 1546 roku wraz z dziedzicem tej miejscowości – Stanisławem Stadnickim przeszedł na protestantyzm; w listopadzie 1550 roku uczestniczył w I Synodzie Kalwińskim w Pińczowie. Na synodzie w Słomnikach (25. X. 1554 rok), który to synod stworzył podstawy organizacyjne kalwinizmu w Małopolsce został wybrany superintendentem.

Synody kalwińskie

rok	**miejscowość**	**opiekunowie, dyrektor obrad**	**temat przewodni synodu**	**uczestnicy**
1655	Biłgoraj		synod dystryktowy	
1647	Krasnobród	Władysław Leszczyński, wojewodzic bełzki		
1666 1682	Radzięcin	Krzysztof Drohojowski, chorąży przemyski		
13. VII 1582	Turobin - synody odbywały się do 1588 roku			Stanisław Górka, Adam Gorajski, Trojanowski, Jan (?), Zaporski, Stanisław Sarnicki, Kuczyński i inni
1560	Bychawa		odbyły się dwa synody, podczas których prowadzono dyskusje i rozpatrywano możliwość szerzenia haseł Reformacji	w obradach pierwszego synodu uczestniczył Stanisław Zamoyski, kasztelan chełmski, który

12 W. Krasiński, *Z dziejów Reformacji w Polsce*, Warszawa 1904, t. II, s. 209 – 213.
13 Tamże.

			wśród ludności wiejskiej	podpisywał podjęte wówczas uchwały. W synodzie drugim brał udział Jan Zamoyski, wówczas 18 letni młodzieniec, który wyjeżdżał na naukę do Włoch
29. V. 1555	Lublin		synod dystryktowy, omawiano sytuację turobińskiej szkoły przy zborowej [14]	

Równolegle ze zborami kalwińskimi funkcjonowały szkoły przy zborowe, m. in. w *Biłgoraju* - założona staraniem Adama Gorajskiego, utrzymywana była z dochodów zboru i dostępna dla wszystkich. Prowadzili ja nauczyciele rekrutujący się z katechetów lub alumnów przygotowujących się do stanu duchownego. W roku 1608 synod bełżycki skierował do Biłgoraja katechetę *Wojciecha Czechowica* (pracował do roku 1610), następnie *Andrzeja Jezierskiego* (1610 – 1611). W roku 1630 decyzją Zbigniewa Gorajskiego powołano na nauczyciela *Jakuba Marcellusa*. Program szkoły podobny jak w placówkach tego typu na terenie kraju. *Szczebrzeszynie*, *Turobinie*. *Szkoła w Turobinie była jedną z lepiej postawionych i utrzymanych szkół przy zborowych, gdzie rektor nauczał również podstaw wiary (katechizmu)*.[15] Powstała równolegle ze szkołą w Szczebrzeszynie, tj. ok. 1574 roku. Informacje o istnieniu w Turobinie szkoły pochodzą z zapisów synodalnych z lat 1580, 1588. Szkoła i zbór, którymi opiekował się Stanisław Górka – starosta kaliski, wojewoda poznański, dziedzic Turobina istniały jeszcze w 1595 roku.[16]

Nie znamy dokładnie przedmiotów nauczania, zapewne na wykładach omawiane były zagadnienia z zakresu literatury, historii Polski i Reformacji w szeroko pojętym tego słowa znaczeniu, być może język łaciński, i. t. p. Pewnych informacji odnośnie szkolnictwa kalwińskiego dostarczają dane ze słynnej szkoły lewartowskiej,[17] gdzie nauczano: polityki, retoryki (podporządkowana była polityce, z tej racji iż w zamysłach wykładowców chłopcy, uczniowie tej szkoły powinni być przygotowani w jak najlepszym tego słowa znaczeniu do kariery politycznej, a co za tym idzie umiejętności wygłaszania stosownych przemówień *na temat różnorodnych zagadnień życia politycznego)*[18], języka polskiego łacińskiego i niemieckiego. Odnośnie przekonań religijnych wprowadzono całkowitą tolerancję nie wywierając na uczniów nacisku po stronie którego ugrupowania religijnego mają się opowiadać. Skoro szkoła turobińska i szczebrzeszyńska powstały z inicjatywy braci Górków, a miejscowości te nie są zbyt daleko od siebie położone, możemy domniemywać, iż zajęcia z młodzieżą prowadzili ci sami wykładowcy.

Szkoła kalwińska funkcjonowała także w ***Kryłowie***. Placówkę fundowali w roku 1593 Ostrorogowie - gorliwi wyznawcy Reformacji. Była to uczelnia wyższa, która z racji pedagogicznych sukcesów, dobrego przygotowania uczniów do przyszłej pracy na rzecz dobra Rzeczpospolitej konkurowała z utworzoną rok później Akademią Zamojską. Studia w kryłowskiej uczelni trwały pięć lat. Staraniem fundatorów wykłady prowadzili najlepsi wówczas nauczyciele. [19] Szkoła kryłowska upadła z chwilą śmierci fundatora Mikołaja Ostroroga w 1612 roku.

Wykładowcy i uczniowie kalwińskich szkół przy zborowych

14 Tamże

15 S. Tworek, *Działalność oświatowo kulturalna kalwinizmu małopolskiego (połowa XVI – połowa XVII w,* Lublin 1970, s. 117.

16 W. Krasiński, *dz. cyt*, t. II, s. 200.

17 Ufundowana została przez Mikołaja Firleja, wychowanka głośnego humanisty i mennonity (członka protestanckiego ugrupowania anabaptystów powstałego w XVI wieku we Fryzji, odrzucającego chrzest dzieci, przysięgę i służbę wojskowa i urzędniczą) holenderskiego Wilhelma Gnafeusa, w 1585 roku. Po jego śmierci, w 1588 roku szkoła przeszła pod zarząd gminy ariańskiej. wg. Ł. Kurdybacha, *Z dziejów pedagogiki ariańskiej,* Warszawa 1958, s. 21

18 Tamże, s. 30.

19 Informacja ze strony internetowej *http://www.krylow.info/*

imię i nazwisko, funkcja	lata pracy	miejscowość	wykładany przedmiot
Walenty Goslicius, rektor szkoły, dr medycyny	Informacje o jego pracy znajdują się w aktach synodów dystryktu lubelskiego	Turobin	katecheza
Wojciech Kalisz, rektor	Bardzo krótko pracował w Turobinie (1580 ? rok)		Wykazał się znajomością organizacji szkolnictwa i metod nauczania Jana Sturma, które prawdopodobnie przeniósł na grunt turobiński
Stanisław Petrycjusz, rektor (trzeci i ostatni)	1583 – 1592 (?)	Turobin	Znawca języka i literatury rzymskiej
Jan Grzybowski	uczeń Stanisława Petrycjusza	Turobin	Późniejszy minister, senior dystryktu lubelskiego i scholar bełżycki
Franciszek Parul, rektor		Krasnobród	
Jakub Mylius, rektor	do roku 1660	Krasnobród	
Mateusz Białobocki, rektor,	w 1593 roku pełnił obowiązki rektora gimnazjum kalwińskiego w Kryłowie	Krasnobród	
Jakub Marcellus, wykładowca	1630	Biłgoraj	
Baltazar Krośniewicki (Krośniewicz), rektor gimnazjum	1601	Kryłów	Uzyskał stopień doktora na Uniwersytecie w Bazylei, gdzie poznał Mikołaja Ostroroga. Na jego prośbę od 1601 roku pełnił obowiązki rektora w Kryłowie.
Jan Mosonius, rektor gimnazjum	1609 - 1611	Kryłów	
Baltazar Pankracjusz	1611-1612	Kryłów[20]	

słowniczek

arianie (Bracia Polscy) - radykalny odłam Reformacji w Polsce. Arianie wyodrębnili się z Kościoła kalwińskiego.

dystrykt – okręg, nazwa stosowana w piśmiennictwie protestanckim XVI – XVII wieku.

Jan Sturm – rektor akademii w Strasburgu, na opracowanym przez niego programie nauczania opierała się słynna szkoła lewartowska (vide: *Scxhola Levartowiana restituta, typis AlexII Radecii 1593, Archiwum do Dziejów Literatury i Oświaty , t. XIII, Kraków 1914, s. 291*).[21]

minister – duchowny protestancki w XVI – XVII wieku.

senior – opiekun w zborze protestanckim.

superintendent – duchowny protestancki sprawujący władze nadzorcza w stosunku do patronów (zwierzchników) zborów określonego terytorium (prowincji).

synod – zebranie duchowieństwa jednego dystryktu (okręgu)

Zaporscy – potomkowie Teodora Prochańskiego, pierwszego właściciela Zaporza (wieś w gm. Radecznica) w 1399 roku. W roku 1547 Paweł Zaporski, pisarz ziemski zarządzał wioską, po nim właścicielem Zaporza został Jan Zaporski. W okresie Reformacji niektórzy z Zaporskich opowiadali się za protestantyzmem; prawdopodobnie brali udział w spotkaniach kalwinów z terenu

20 W. Krasiński, *dz. cyt*, t. II, s. 209 - 2013

21 Ł. Kurdybacha, *dz, cyt*, , s. 21 - 22

Małopolski, z którymi miewał kontakty Stanisław Sarnicki, opiekun zboru w Mokrymlipiu. [22]

wybrana literatura do dziejów Reformacji

H. Barycz. *Dokumenty i fakty z dziejów Reformacji (Ostatnia dysputacja Braci Polskich w Lublinie, 1636 rok) w: Reformacja w Polsce, t. XII, 1956.*
W. Krasiński, *Zarys dziejów powstania i upadku Reformacji w Polsce, t. I – II,* Warszawa 1903 – 1904 (polski przekład dzieła wydanego w latach 1838 – 1840).
J. Maciszewski*, Szlachta polska i jej państwo,* Warszawa 1986.
Ł. Kurdybacha*, Z dziejów pedagogiki ariańskiej,* Warszawa 1958.
A. Tokarczyk, *Ewangelicy polscy,* Warszawa 1988.

Regina Smoter Grzeszkiewicz

22 J, Niedźwiedź, *Leksykon historyczny miejscowości dawnego województwa zamojskiego*, Zamość 2003, s. 326, 625